

Hva er livskvalitet?

Av Per-Aslak Ertresvåg

«Der er ingen automatisk forbindelse mellom inntektsnivået for den enkelte i et samfunn og nivået på livsstandarden». Utsagnet skulle synes elementært, men er det ikke.

Både blant politikere og i betydelig grad også blant økonomer (noen vil si ikke minst blant økonomer) har en slik forbindelse i årevis vært underforstått. Å øke det såkalte BNP - brutto nasjonalprodukt - har vært sett på som det sikreste bevis for at et lands borgere hadde bedre sin livsstandard.

Slik er det naturligvis ikke, i hvert fall ikke uten videre. Hvilket nå klart er demonstrert i en publisasjon som spres over hele verden. For første gang utgir FNs utviklingsprogram (UNDP), i år en livsstandardrapport som kan være en vindusvisker for både politikere og samfunnsforskere*. Meningen er altså at en slik rapport skal utgis hvert år. Med denne rapporten har både politikere og samfunnsplanleggere fått et verktøy med interessante muligheter.

I rapporten lanseres, sant nok ikke for første gang, en «human development indicator» (HDI) - en livsstandardindikator, som i framtida kan bli en utfordring til den tallmagi som har omgitt sosialøkonomens GNP-begrep. Men det er første gang at et slikt tiltak har fått status i et internasjonalt dokument som dette. Det er derfor ingen liten begivenhet.

Forskerne bak rapporten slår med en gang fast sitt selvfølgelig utgangspunkt, som er at mennesker ikke er noe endimensjonalt økonomisk vesen. Et av menneskenes ønsker er å sikre et godt utkomme - ikke som et mål i seg selv, men som et middel til å bedre sin livs- og levestandard. Men mennesker kan også ha andre ønsker, et langt liv, politisk frihet, utdannelse, personlig sikkerhet, og garanterte menneskerettigheter. Det er med andre ord et spekter av menneskelige mål som ikke alle nødvendigvis er knyttet til størrelsen på pengepungen, men til enkeltmenneskets evne og muligheter til selv å velge. Og det er denne siden av enkeltmenneskets situasjon forskerne har forsøkt å kartlegge, systematisere og tallberegne - og som minner ut i deres bruk av HDI, livsstandardindikator.

Jevn fordeling er viktigst

Levealder, lese- og skrivekyndighet og kjøpekraft er de tre nøkkelkomponentene. Hver enkelt av disse krever naturligvis et bredt sett av underliggende data. En fallgrube er åpenbar, at alle disse data er gjennomsnittstall som kan skjule store, lokale variasjoner innen befolkningen.

Forskerne har gjennomgått utviklingen i løpet av de siste 30 årene. Her framkommer et vell av interessante, men kanskje ikke oppsiktsvekkende, funn. En rekke land har maklet å utvikle en høy grad av livsstandard for sine borgere for relativt små midler (inntekt per kapita). Av land i den tredje verden som har hatt en forholdsvis lav økonomisk vekst, men med resultatet i form av høyere livsstandard for et flertall av innbyggerne, er Sri Lanka, Chile, Costa Rica, Jamaica, Tanzania og Thailand. Motsatt har Botswana og Malaysia hatt en tilfredsstillende økonomisk vekst, men denne veksten har ikke gitt seg utslag i en tilsvarende økning i livsstandarden hos flertallet i landene.

Rapporten fastslår entydig de skadelige virkninger ved en økonomisk vekst som skjer på bekostning av en jevn distribusjon av gevinstene. «En rettferdig fordelingspolitikk er den beste resepten for utvikling». Dersom fordelingen er ubalansert og de sosiale utgifter lave, som i Pakistan, Nigeria og Brasil, hjelper det lite med kraftig økonomisk vekst. Da skaper veksten ingen bedring i borgernes livsstandard. Og kanskje kan det kalles oppsiktsvekkende når forskerne klart og sterkt gir et forsvor for bruken av mat-subsidier, et standpunkt som er stikk i strid med synspunkter som blant annet en mektig institusjon som Verdensbanken står for. Verdensbanken hevder at slike matsubsidier først og fremst hjelper dem som ikke trenger disse subsidiene. Derfor har fjerning av slike subsidier vært en del av de steinharde tilpasningsprogrammene som Verdensbanken og Pengefondet (IMF) har krevd i en rekke

Et økt brutto nasjonalprodukt er ikke ensbetydende med at et lands borgere får bedre levestandarden. FNs rapport kan derfor være en vindusvisker for politikere og samfunnsforskere. (Foto: Aune Photo)

■ ■ For første gang utgir FNs utviklingsprogram en livsstandardrapport. I den rapporten lanseres en livsstandardindikator som slår fast at mennesker ikke er noe endimensjonalt økonomisk vesen. Her kastes det også fram ideer og synspunkter som kanskje ikke vil føre til at vi forkaster bruttonasjonalproduktet som målestav for kvaliteten, men at vi kanskje ikke tror så blindt på den lenger. Kronikkforfatteren er redaktør for Tredje Verdens Nyhetsbyrå i Norge.

land - tiltak som har ført til oppstand blant de fattigste i land så forskjellige som Zambia, Venezuela, Algerie og Argentina. Kanskje ikke uten grunn karakteriserte arbeidere i Buenos Aires' fattigstrøk nylig IMF's generaldirektør Michel Camdessus som «el supervisor de la miseria», fattigdomsbestyreren, og forlangte ham sparket ut av landet under et besøk.

I studien fra FNs utviklingsprogram kommer altså helt andre synspunkter til uttrykk, og disse er belagt med tall som i

Svimlende inntekter beskytter ikke mot nød

hvert fall virker tankevekkende selv om de ikke direkte overrasker. Og mange land med kraftig økonomisk vekst har oppdaget at svimlende inntekter ikke beskytter mot problemer som narkotika, vold, AIDS og sosial oppløsning, bare for å nevne noen stikkord.

Et annet utsagn som nærmest virker som en kilevink til Verdensbanken: rapporten viser til en rad eksempler hvor den såkalte «trickle-down»-effekten totalt er uteblitt (Et av Verdensbankens og IMF's slagord i 80-årene har vært å hevde at ved at de rikeste får sitt, vil det også dryppe på de fattigere).

Det kan være verd å notere et av de gledelige fakta som også dette internasjonale dokumentet framhever, nemlig at til tross for de dystre farger som den tredje verden er malt med de siste årene, så er det faktisk skjedd en kraftig forbedring i livsstandard. Forventet levealder er økt fra 46 år i 1960 til 62 år i 1987. Alfabetiseringsprosessen har hevet tallet på folk som kan lese fra 43 prosent til 60 prosent i utviklingslandene sett under ett. Tallet

på barn som dør før de fyller fire år er halvert. Flere mennesker har fått helse-tjeneste og skikkelig drikkevann. Og trass i at det i den tredje verden er kommet til to milliarder nye verdensborgere i denne perioden, har matproduksjonen oversteget økningen i befolkningsmengden med 20 prosent.

Et av de mest slående trekk ved utviklingen er likevel i hvilken grad disse forbedringene har gått kvinnene forbi. For over en halv milliard kvinner i den tredje verden har det knapt vært noen utvikling i det hele tatt i de 30 årene rapporten omfatter. I mange land har kvinner en arbeidstid som er 25 prosent lengre enn menns - det vil si 15 timer mer pr. uke enn menn i India og 12 timer mer i Nepal.

Det sier seg selv at det instrument man her forsøker å skape for å måle livsstandard har sine innebygde svakheter. Ikke bare er tallmaterialet ufullstendig og

usikkert. Svakhetene er også av metodisk art. Dette er folkene bak rapporten selv klar over, og de utfordrer til en dialog om en ny politikk for menneskelig utvikling og livsstandard.

De har i alle fall gjort et pionerarbeid som åpner for en langt bedre analyse av enkeltmenneskets situasjon enn det som kan framkomme av det arkaiske begrepet BNP. Men spørsmålet er naturligvis om ekspertene våger og kan kaste BNP på båten og satse på noe som setter den menneskelige utvikling i høysetet foran økonomien.

*Human Development Report 1990, utgitt for FNs utviklingsprogram av Oxford University Press (ISBN 0-19-506481-x) 189 s.